

МЕЛЕЖ.ВУ, або ІНТЭРНЭТ-РЭСУРСЫ НА ўРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

РАМАН “ЛЮДЗІ НА БАЛОЦЕ” ІВАНА МЕЛЕЖА

Большасць дарослых, чыя прафесійная дзейнасць не звязана з беларускай літаратурай, у пашкольных гады прыгадваюць толькі нешматлікіх аўтараў, якія пакінулі след у іх душы і памяці. Сярод такіх, вядома, Максім Багдановіч, Васіль Быкаў, Іван Шамякін і, несумненна, Іван Мележ. Менавіта мележаўская спадчына шчасліва спалучае ў сабе мастацка-эстэтычныя, канцэптуальна-філасофскія набыткі, вялікі эмацыянальны патэнцыял і актыўны маральны імператыву. Романы Івана Мележа вяртаюць чалавека да сябе, чалавечай сутнасці, да нацыянальных каранёў і разумення вечных каштоўнасцей, менавіта таму так важна, вобразна кажучы, не дазволіць “спісаць” прозу пісьменніка ў праграмны “рэквізіт”, а далучыць новае пакаленне да яе асэнсавання. Якія перашкоды стаяць на гэтым шляху?

Сур’ёзная праблема, з якой штодня сутыкаецца настаўнік літаратуры, – гэта нежаданне вучняў чытаць мастацкія творы, іх няўменне самастойна разважаць, татальная падмена рэальнай працы з тэкстамі пошукам гатовых работ у інтэрнэце, “каб здаць”. Часта праз тое па-за ўвагай маладых людзей застаюцца найлепшыя здабыткі нацыянальнай класікі. Адначасова пастаянна ўзрастаюць патрабаванні да якасці і вынікаў навучальнага працэсу. Сённяшні школьны філолаг мусіць, акрамя сваіх асноўных абавязкаў, спецыяльна займацца выхаваннем адораных падлеткаў, штогод рыхтаваць з імі выступленні на навукова-практычныя канферэнцыі (НПК). Вопыт паказвае: узровень заяўленых прац настолькі высокі, што частка настаўнікаў вымушана не ўключыць дзяцей у даступную ім даследчую дзейнасць, а самастойна пісаць або “здабываць” для іх гатовыя навуковыя работы, якія вучні фактычна рэтрансляюць на раённым ці абласным інтэлектуальным спаборніцтве.

У выніку настаўнік трапляе ў даволі складаную сітуацыю: ён вымушаны балансаваць паміж слабай матывацыяй старшакласнікаў да вучобы і высокімі патрабаваннямі да яго як педагога, спецыяліста. Задача нашага артыкула – прыгадаць некалькі практычна апрабаваных прыёмаў, якія дазваляць вярнуць мастацкі тэкст (у нашым выпадку праграмны роман “Людзі на балоце” Івана Мележа) у кола адукацыйных інтарэсаў, пазбегнуць бяздумнага цытавання дзесяцікласнікамі інтэрнэт-кантэнту, заахваціць вучняў да даследчай дзейнасці.

Праца з тэкстам рамана.

Праверка ведаў у форме тэстаў па прачытаным, вуснага апытвання або ў іншай форме не аспрэчваецца. Да такой работы можна дадаць і наступныя заданні:

1. Знайдзіце ў сеціве скарочаны варыянт рамана “Людзі на балоце” (даецца спасылка на найбольш якасны з іх – паводле Т. Грамадчанкі [2]). Параўнайце поўны тэкст раздзела, зададзенага ў якасці дамашняга задання, і яго скарочаны варыянт. Знайдзіце тры эпізоды, якія маюць істотнае значэнне для разумення сэнсу падзей, але не ўвайшлі ў скарочаны варыянт.

Пры фармулёўцы заданняў па электроннай версіі рамана трэба ўлічваць, што вучні карыстаюцца функцыяй пошуку па тэксце. Значыць, калі прапануецца прыгадаць эпізоды з удзелам Ганны Чарнушкі, то па запыце гэта можна зрабіць аўтаматычна і вучню неабавязкова будзе перачытваць твор. Але гэта можна скарыстаць, калі даць заданне адшукаць усе эпізоды з удзелам пэўнага персанажа, знайсці ў іх агульнае. Функцыя пошуку па тэксце адкрывае поле для даследавання частотнасці ўжывання моўных адзінак рознага кшталту.

2. Спампуйце і праслухайце аўдыякнігу “Людзі на балоце” (чытае Андрэй Каляда, 2008). Якія парады вы маглі б даць артысту-чытальніку? Якія інтанацыі вам падаліся найбольш удалымі, а якія няўдалымі?

На этапе абагульнення карысна разам з вучнямі крытычна прааналізаваць найбольш распаўсюджаныя ў сеціве распрацоўкі сачыненняў «Вобраз Ганны ў рамана Івана Мележа “Людзі на балоце”» або «“Васіль Дзятлік – галоўны герой рамана Івана Мележа “Людзі на балоце”»». Па-першае, гэта эфектыўнае практыкаванне для актуалізацыі пройдзенага матэрыялу, а па-другое – прафілактыка капіравання падобных прац у вучнёўскі сшытак.

Сачыненне па творы.

І ўсё ж асноўнай формай кантролю па літаратуры застаецца сачыненне. Калі раней настаўнікі маглі спадзявацца на тое, што вучань будзе карыстацца крытычнымі артыкуламі пры яго напісанні, то цяпер яны ўсё часцей вымушаны чытаць і правіць пераказ або нават нечэпаную версію творчай працы, спампаваныя з інтэрнэту.

Прывядзем тэмы работ, размешчаных у вольным доступе на папулярных сайтах <http://belsoch.exe.by>, www.school-city.by, www.vodguki.ru:

1. Вобраз Ганны ў рамане Івана Мележа “Людзі на балоце” (3 варыянты).

2. Вобраз Ганны ў трылогіі Івана Мележа “Палеская хроніка”.

3. Эвалюцыя духоўнага свету Ганны Чарнушкі ў рамане Івана Мележа “Людзі на балоце”.

4. Васіль Дзятлік – галоўны герой рамана Івана Мележа “Людзі на балоце”.

5. Вобраз Васіля Дзятліка.

6. Сацыяльна-псіхалагічны партрэт Васіля Дзятла ў рамане Івана Мележа “Людзі на балоце”.

7. Драма Васіля Дзятла.

8. Каханне – гэта салодкая тыранія, таму што чалавек церпіць яе мукі добраахвотна.

9. Чаму разышліся Васіль і Ганна?

10. Карціны жыцця беларускай вёскі ў рамане Івана Мележа “Людзі на балоце”. Галерэя характараў у творы (2 варыянты).

11. Палеская вёска 20-х гадоў.

12. Водгук на раман Івана Мележа “Людзі на балоце”. Беларускае вёска ў часы калектывізацыі.

13. Чым было для мяне карысным і цікавым знаёмства з раманам Івана Мележа “Людзі на балоце”.

14. Іван Мележ. Аналіз творчасці.

Як бачым, вялікі абсяг пытанняў, што закранаюцца ў вучэбнай праграме па літаратуры, “заблакіраваны” для самастойнай працы.

Паколькі мэта сачынення развіццё мовы і кантроль засваення вучэбнага матэрыялу, мэтазгодна звярнуцца да тэм, якія патрабуюць уласнага літаратурнага досведу вучня, валодання тэкстам і ўмення выказвацца. У якасці прыкладу прапануюцца незаслужана забытыя тэмы, якія ўжо зарэкамендавалі сябе, і некалькі новых:

1. Паляшукі характар у класічнай прозе (па творах “Людзі на балоце” Івана Мележа, “У палескай глушы” Якуба Коласа, “Алеся” Аляксандра Купрына).

2. Пошукі шчасця героямі рамана “Людзі на балоце” Івана Мележа і сённяшнімі маладымі людзьмі: агульнае і адрознае.

3. Роздум аўтара пра жаночую долю ў трылогіі “Палеская хроніка” (Хадоська, Параска; Дзятліха, Глушачыха, Сарока).

4. Такія розныя Глушакі (Халімон, Яўхім, Сцяпан). Праблема ўзаемаадносін пакаленняў.

5. Псіхалогія ўласніка ў творах “Трэцяе пакаленне” Кузьмы Чорнага (або “Мураваны скляпок”) і “Людзі на балоце” Івана Мележа.

6. Праблема зямлі і волі ў творах-энцыклапедыях народнага жыцця (Якуб Колас “Новая зямля” і Іван Мележ “Людзі на балоце”).

7. Вера і бязвер’е ў трылогіі Івана Мележа “Палеская хроніка”.

8. Сілы прыроды як дзейны элемент аповеду ў рамане Івана Мележа “Людзі на балоце”.

9. Калі б я быў(-ла) аўтарам рамана...

Праектная дзейнасць у рамках НПК.

Творчы праект як від даследчай дзейнасці мае вялікі навучальны і выхаваўчы патэнцыял. Да таго ж яго вынікі могуць быць выкарыстаны для далейшай аптымізацыі навучальнага працэсу. Пры гэтым праекты пазбаўлены затэарэтызаванасці – наадварот, яны заахвочваюць старшакласнікаў да практычнай актыўнасці, маюць відавочную карысць для школы, вучняў, якія прыйдуць на змену.

Гатовую распрацоўку можна арыгінальна прэзентаваць на школьнай НПК. Калі яна захавана ў электронным выглядзе, абмяняцца з калегамі, размясціць у сеціве. Аб’ёмныя і шматаспектныя работы могуць быць выкананы як міждысцыплінарнае даследаванне, якое аб’яднае вучняў розных класаў / школ па інтарэсах.

Магчыма, прапанаваныя знаходкі ў кірунку папулярызацыі творчасці Івана Мележа на тхняць апантаных сваёй справай настаўнікаў на больш значныя ідэі і дасягненні.

Макет даведачнай біяграфічнай старонкі Івана Мележа.

• Параўнайце біяграфічныя старонкі “Іван Паўлавіч Мележ” / “Іван Павлович Мележ” / “Ivan Melezh” на беларускамоўных сайтах “Вікіпедыя”, “Мой Мінск”, “Слова”, сайце згуртавання “Спадчына”, рускамоўных рэсурсах: энцыклапедыі “Русская традиция”, “Википедия”, “Академик.ру”, англамоўных: “Wikipedia”, “Ask.com”, “Wapedia”, “Wiki-linki”.

Дапоўніце іх звесткамі, выкарыстоўваючы матэрыялы віртуальнага музея Івана Мележа на <http://ivan-melezh.iatp.by>. Стварыце гіпертэкставы макет беларускамоўнай і англамоўнай старонкі, размясціце на сайце вашай школы.

Віртуальны круглы стол “Слова пра Мележа: успаміны сучаснікаў”.

• Знайдзіце з дапамогай пошукавых сістэм (yandex.by, google.by, aport.ru) інфармацыю пра Івана Мележа ў перыёдыцы розных гадоў. У якасці дапаможнага рэсурсу можна выкарыстаць бібліяграфічную падборку з <http://ivan-melezh.iatp.by>.

Адбярыце самыя цікавыя, на ваш погляд, матэрыялы, аформіце іх па агульнай схеме: 1) хто ўспамінае Івана Мележа, калі; 2) кароткая даведка пра аўтара ўспамінаў; 3) цытата з успамінаў. Падрыхтуйце пытанні па біяграфіі Івана Мележа. Раздрукуйце гатовы праект, каб яго можна было выкарыстоўваць на ўроку ў якасці вучэбнага матэрыялу пры вывучэнні творчасці Івана Мележа ў X класе.

Блог Івана Мележа.

• Пазнаёмцеся з дзённікамі Івана Мележа праз віртуальны музей <http://ivan-melezh.iatp.by>. Зарэгіструйце акаўнт на платформе blog.tut.by (livejournal.com, blogspot.com, liveinternet.ru, diary.ru). Ары-

ентуючыся на змест дзённікаў, прадумайце тэгі, канцэпцыю блога пісьменніка, яго адпаведнасць характару, светабачанню Івана Мележа. Напішыце некалькі постаў, размясціце ілюстрацыі, фотаздымкі. Для таго каб вашы запісы лёгка маглі быць апрацаваны робатамі пошукавых сістэм, выкарыстоўвайце ключавыя словы “Іван Мележ”, “біяграфія”, “дзённік”, “нататкі”. Зрабіце гіперспасылкі на іншыя крыніцы інфармацыі пра Івана Мележа. Дадайце ў сярэбры блога аднакласнікаў.

Анатаваны каталог спасылак на артыкулы, прысвечаныя творчасці Івана Мележа.

• Зайдзіце ў віртуальны музей Івана Мележа (<http://ivan-melezh.iatp.by>). Арганізуйце пошук артыкулаў, размешчаных у раздзеле “Бібліяграфія”, у інтэрнэце. Гіперспасылкі і назву матэрыялаў, прысвечаных творчасці пісьменніка, занатуйце ў табліцу, складзіце кароткія анатацыі да артыкулаў.

Гіперспасылка	Артыкул		Выходныя дадзеныя			Анатацыя
	аўтар	назва	крыніца	месца	год	

Праект помніка Івану Мележу. Выстава.

• Пятага верасня 2010 г. у Хойніках адкрыта скульптурная кампазіцыя па матывах рамана “Людзі на балоце” Івана Мележа. А якім вы бачыце помнік аўтару твора? Ацаніце праект помніка Івану Мележу, прапанаваны Уладзімірам Сцяпанам і Адамам Глобусам, для чаго зайдзіце на старонку <http://ul-sciapan.livejournal.com/969140.html> і прачытайце пост “Гулялі з Глобусам па марозе і пра помнікі гаварылі...” Падумайце, чаму нарадзіўся такі праект. Як бы вы ўвасобілі вобраз пісьменніка? Чаму менавіта так? Зрабіце эскіз, пластылінавую / пластыкавую мадэль, пісьмовае апісанне і каментарыі да скульптуры.

Школьны радыётэатр.

• Узнавіце веды па выразным чытанні і арфаэпіі. Выберыце найбольш яркі, на вашу думку, эпізод з рамана “Людзі на балоце” Івана Мележа. Стварыце калектыў чытальнікаў. З дапамогай настаўніка зрабіце разметку тэксту, распішыце яго па ролях, устанавіце хронаметраж. Пасля рэпетэцыйных чытак запішыце ваш аўдыяспектакль на дыктафон. Адрэдагуйце запіс, перадайце яго школьнаму радыё альбо, калі маеце тэхнічную магчымасць перавесці гук у лічбавы фармат, адміністратару школьнага сайта.

Праект-фотапрэзентацыя “Мележаўскія мясціны”.

Наведайце інтэрнэт-старонкі і вывучыце фота- і відэадакументы:

<http://ivan-melezh.iatp.by> (Хараства прастаты: фотавернісаж; Экскурсія па ДOME-музеі Івана Мележа ў Глінішчах: фотаздымкі; Дзень беларускага пісьменства ў Хойніках. Верасень, 2010:

фотаздымкі; Музейная экспазіцыя ў Хойніках, прысвечаная Івану Мележу: фотаздымкі);

<http://www.ctv.by/news/~news=44081> (День пісьменности в Беларуси: столица праздника – Хойники: відэа. СТБ. 2010. 4 вер.);

<http://www.mycity.by/content/view/8472/11> (Анісімаў, А. Іван Мележ. Туманы над балотамі: біягр. кінафільм: прэс-рэліз. Лістапад-2009);

http://www.photobelta.by/ru/photos?rubric_id=43&theme_id=5281&id=22629 (Хойнікі: фотарэпартаж БелТА);

<http://www.respublika.info/5003/special%20report/article39383/> (Березюк, Е. Люди у болота: спецрепорт. Рэспубліка. 2010. 20 мая);

http://vb.bobruisk.org/topicks/heroes/2006/09/15/heroes_55.html (Ілья Мележ, 1944, 1946: фота. Вечерний Бобруйск. 2006. 15 сент.);

<http://www.interfax.by/place/14213> (Мазырскі драматычны тэатр імя Івана Мележа: фота).

Суаднясіце фотаздымкі мележаўскіх мясцін з этапамі біяграфіі пісьменніка, зрабіце выбарку па сюжэце, фармаце, якасці, кампазіцыі. Спампуйце, адрэдагуйце, размясціце іх у храналагічным парадку, зрабіце прэзентацыю. Адрэгулюйце паказ слайдаў, настройце анімацыю. Падрыхтуйце біяграфічныя (краязнаўчыя) каментарыі да слайдаў, занатуйце іх у слайдавым падрадкавіку. Падбярыце музычнае (гукавое) суправаджэнне.

Зразумела, што не ў кожным класе можна арганізаваць творчы праект. У такім выпадку можна прапанаваць напісанне эсэ. Напрыклад, на наступныя тэмы: «Інтэрнэт-крыніцы пра рамана “Людзі на балоце” Івана Мележа: слухнае і спрэчнае», «Каштоўнасць этнаграфічнага матэрыялу рамана “Людзі на балоце” ў сувязі з аварыяй на Чарнобыльскай АЭС», «Пераклады рамана “Людзі на балоце” на рускую (інш.) мову: майстэрства перакладчыка».

Такім чынам, інтэрнэт як крыніца разнастайнай і даступнай інфармацыі можа стаць вялікім памочнікам для творчага настаўніка пры вывучэнні спадчыны выдатнага мастака слова Івана Паўлавіча Мележа.

Літаратура

1. Сцяпан, У. Гулялі з Глобусам па марозе і пра помнікі гаварылі... / У. Сцяпан [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://ul-sciapan.livejournal.com/969140.html>. – Дата доступу: 28.12.2010.

2. Мележ, І. Людзі на балоце: скароч. варыянт / І. Мележ; склад. Т. К. Грамадчанка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://www.school-city.by/index.php?option=com_content&task=view&id=1772. – Дата доступу: 28.12.2010.

Інга ВОЮШ,

кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры гісторыі журналістыкі
Інстытута журналістыкі БДУ.